

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2019 r., I DO 28/19

Jakub Kosowski

Doktor nauk prawnych, adiunkt
w Katedrze Postępowania Karnego
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodow-
skiej w Lublinie, radca prawny.

✉ jakub.kosowski@poczta.umcs.lublin.pl
<https://orcid.org/0000-0001-6888-5771>

Gloss to the Judgment of the Supreme Court of 20 August 2019, I DO 28/19

The paper discusses the principle of legal information in the Polish criminal procedure. The decision of the Supreme Court refers to the existing case-law on instructing professional entities. This has been the line of case-law that raised doubts in some scholars in the field. The whole wording of the justification of the decision commented herein leads, however, to the conclusion that the position adopted differs significantly from the previously expressed one and therefore has significant consequences for professional participants (defence counsels, representatives, social interest advocates). The conclusion states that further restrictive interpretation of Article 16 § 1 of the Code of Criminal Procedure will significantly affect the guarantees for the parties to the proceedings, including the right to defence and the standard of fair trial. Each party should therefore be instructed in accordance the Article. The author suggests modifications in its wording to make it similar to relevant provisions of the Code of Civil Procedure.

Słowa kluczowe: zasada informacji prawnej, pouczenie, przywrócenie terminu, profesjonalny pełnomocnik, adwokat, radca prawny, prokurator

Key words: the principle of legal information, instruction, reinstatement of the deadline, professional representative, advocate, legal advisor, public prosecutor

[https://doi.org/10.32082/fp.4\(66\).2021.500](https://doi.org/10.32082/fp.4(66).2021.500)

Teza

Ratio legis przepisu art. 16 § 1 KPK sprowadza się, po pierwsze, do zagwarantowania uczestnikowi procesu niezbędnej wiedzy o jego prawach i obowiązkach procesowych, co pozwala na przyjęcie pożądanego z punktu widzenia

zasady rzetelnego procesu założenia, że uczestnik ten świadomie podejmuje decyzje co do wykonywania swoich praw i obowiązków. Po drugie, *ratio legis* omawianego przepisu jest zapobiegnięcie sytuacjom, w których organ procesowy będzie wykorzystywał niewiedzę

uczestnika, w szczególności wyciągał z nieświadomych zaniedbań uczestnika niekorzystne dla niego konsekwencje procesowe. Cel regulacji art. 16 § 1 k.p.k. w sposób oczywisty ogranicza zakres omawianej normy do tych uczestników postępowania, którzy nie posiadają fachowej wiedzy na temat ich uprawnień i obowiązków, a w każdym razie organ procesowy nie

wymaga gruntowej analizy i oceny z perspektywy dalszego funkcjonowania zasady informacji prawnej.

2. Zasada informacji prawnej to dyrektywa, w myśl której organ procesowy jest zobowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciężących na nich obowiązkach oraz o przysługujących im uprawnieniach wówczas, gdy przepis szczególny tak stanowi, w pozo-

Lektura pełnego uzasadnienia głosowanego postanowienia prowadzi do wniosku, iż przyjęte stanowisko w sposób istotny różni się od wyrażanego dotychczas.

może zasadnie zakładać, że takową wiedzę posiadają. Poza jej zakresem znajdują się natomiast ci uczestnicy, którzy pełnione w procesie karnym funkcje wykonują jako podmioty profesjonalne, tj. z założenia dysponujące fachową wiedzą nie tylko o ciężących na nich obowiązkach i przysługujących uprawnieniach, ale co do obowiązujących unormowań karnoprosesowych w ogóle. W ich przypadku pouczanie o prawach i obowiązkach procesowych jest bowiem zupełnie zbędne.

Głosa

1. Analiza tezy sformułowanej na kanwie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2019 r. (I DO 28/19) może prowadzić do wniosku, iż stanowi ona kontynuację dotychczasowej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego w zakresie pouczenia profesjonalnych uczestników postępowania karnego w świetle zasady informacji prawnej wyrażonej w art. 16 k.p.k. Linii, która wzbudzała wątpliwości części przedstawicieli doktryny. Lektura pełnego uzasadnienia głosowanego postanowienia prowadzi jednak do wniosku, iż przyjęte stanowisko w sposób istotny różni się od wyrażanego dotychczas, a tym samym może mieć doniosłe konsekwencje w odniesieniu do uczestników postępowania niebędących uczestnikami profesjonalnymi (obrońcą, pełnomocnikiem, rzecznikiem interesu społecznego, itp.). Stąd też przedmiotowa kwestia

stałych zaś sytuacjach procesowych powinien udzielić takiej informacji jedynie w miarę potrzeby¹. Podstawą prawną do funkcjonowania tej zasady jest art 16 k.p.k. Należy odnotować, że w doktrynie funkcjonują inne nazwy tej zasady. Andrzej Sakowicz² posługuje się określeniem zasada informacji procesowej, wskazując na szerszy zakres przedmiotowy, tj. informację prawną, ale także informację faktyczną. Wówczas, zadaniem A. Sakowicza³, objęte tą dyrektywą będą informacje udzielane uczestnikom postępowania karnego, związane z ich sytuacją prawną, np. informacje o treści zarzutu, uprzedzenie o możliwości zmiany kwalifikacji prawnej, itd. Ponadto w literaturze, dyrektywa wyrażona w art. 16 k.p.k. określana była mianem zasady lojalności procesowej⁴, zasadą informowania⁵, prawa

1 J. Kosowski, *Zasada informacji prawnej w polskim procesie karnym w świetle art. 16 k.p.k.*, Warszawa 2011, s. 34.

2 A. Sakowicz, *Zasada informacji procesowej* (w:) P. Wiliński (red.), *Zasady procesu karnego. System prawa karnego procesowego*, t. 3, cz. 1, Warszawa 2014, s. 699–700.

3 A. Sakowicz, *Zasada...*, s. 699.

4 Zob. m.in.: T. Taras, *Proces karny. Część ogólna*, Lublin 1971, s. 89. Szerzej zob.: M. Żbikowska, *Zasada lojalności w procesie karnym (odniesiona do pokrzywdzonego)*, Toruń 2015, s. 89–95.

5 Zob. m.in.: M. Mazur, *Kodeks postępowania karnego. Podstawowe zasady procesu*, Warszawa 1970, s. 6.

do informacji⁶, zasada informowania uczestników procesu o ich prawach i obowiązkach⁷. Dalsze szczegółowe analizy w kontekście nazewnictwa dyrektywy wyrażonej w art. 16 k.p.k. wychodzą jednak poza zakres niniejszego opracowania, stąd też na potrzeby glosy będąc posługiwano się nazwą zasada informacji prawnej.

3. W dotychczasowym orzecznictwie sądowym dostrzegalna jest linia orzecznicza odnosząca się do pouczeń udzielanych profesjonalnym pełnomocnikom, w tym konsekwencjom ich braku bądź mylnego pouczenia¹¹. Kluczowa w tym względzie wydaje się uchwała Sądu Najwyższego z dnia 1 października 2013 r.¹², na

W dotychczasowym orzecznictwie sądowym dostrzegalna jest linia orzecznicza odnosząca się do pouczeń udzielanych profesjonalnym pełnomocnikom, w tym konsekwencjom ich braku bądź mylnego pouczenia.

Podział zasady ważonej w art. 16 k.p.k. jako pierwsza zaproponowała Maria Lipczyńska⁸, wskazując na istnienie postaci bezwzględnej – „silniejszej” oraz względnej – „słabszej”. Bezwzględna postać zasady informacji prawnej obejmuje sytuacje, w których to przepis szczególnie obliuguje organ prowadzący postępowanie do dokonania pouczenia uczestników procesu o ciężących na nich obowiązkach i przysługujących uprawnieniach⁹. Zgodnie z art. 16 § 2 k.p.k. względna postać zasady obliuguje organ prowadzący postępowanie do udzielenia uczestnikom, w miarę potrzeby, informacji o ciężących na nich obowiązkach i przysługujących im uprawnieniach, także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie przewiduje¹⁰.

którą powołał się Sąd w glosowanym postanowieniu. W przedmiotowej uchwale Sąd Najwyższy uznał, że pełnomocnik oskarżyciela posiłkowego nie może uchylić się od ujemnych konsekwencji procesowych zaniedbań wynikających z udzielenia mu mylnego pouczenia przez organ procesowy, a tym samym nie stanowi to przyczyny niezależnej od strony, uzasadniającej przywrócenie terminu zawitego. Wskazując na fakt występowania profesjonalnego pełnomocnika, Sąd stwierdził, że nawet jeżeli niedotrzymanie terminu do wniesienia środka zaskarżenia spowodowane jest błędnym pouczeniem sądu, to pełnomocnik pokrzywdzonego powinien sam doskonale wiedzieć, ile ma dni na złożenie apelacji. W uzasadnieniu do uchwały z 2013 r. Sąd Najwyższy dokonał wykładni art. 16 k.p.k., stwierdzając, że: „rezultaty wykładni językowej i funkcjonalnej prowadzą do wniosku o konieczności

6 Zob. m.in.: M. Lipczyńska, R. Ponikowski, *Mały komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1988, s. 25.

7 Zob. m.in.: K. Marszał, *Informowanie uczestników procesu karnego o ich obowiązkach i uprawnieniach*, Problemy Prawa Karnego 1982, nr 7, s. 85.

8 M. Lipczyńska, *Zasada informacji prawnej (art. 10 k.p.k.) a system zasad procesowych polskiego procesu karnego*, „Państwo i Prawo” 1973, z. 2, s. 52.

9 J. Kosowski, *Zasada...*, s. 125. Zob. także: A. Sakowicz, *Zasada...*, s. 705.

10 Szerzej zob.: J. Kosowski, *Zasada...*, s. 197; A. Sakowicz, *Zasada...*, s. 705.

11 Zob. m.in.: postanowienie SN z dnia 15 maja 1997 r., V KKN 325/96 (OSNKW 1997, z. 9–10, poz. 71); postanowienie Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 16 stycznia 1998 r., II AKz 4/98 (OSA 1999, nr 5, poz. 40); postanowienie SN z dnia 11 marca 2015 r., V KZ 6/15, OSNKW 2015, nr 8, poz. 70.

12 Uchwała SN z dnia 1 października 2013 r., I KZP 6/13, OSNKW 2013, nr 11, poz. 93, Lex nr 1385916.

wąskiego rozumienia pojęcia uczestnika postępowania użytego w art. 16 § 1 k.p.k. W świetle wykładni językowej zasadny jest pogląd, że w zakresie tego przepisu znajdują się ci uczestnicy postępowania, którzy mają w postępowaniu karnym własny interes procesowy. Poza tym zakresem pozostają natomiast ci uczestnicy procesu, którzy występują w nim w cudzym interesie, tj. przedstawiciele i reprezentanci stron. W świetle wykładni funkcjonalnej norma art. 16 § 1 k.p.k. winna ograniczać się do uczestników nieprofesjonalnych, z pominięciem tych, którzy występują w procesie jako podmioty kwalifikowane. Rezultaty wykładni językowej i funkcjonalnej, choć nie identyczne, są bardzo zbliżone, a ich zestawienie pozwala na ustalenie poprawnego zakresu interpretowanej normy. W konsekwencji Sąd Najwyższy doszedł do przekonania, że przepis art. 16 § 1 k.p.k. znajduje zastosowanie do stron, z wyjątkiem oskarżyciela publicznego, a ponadto do ustawowych przedstawicieli stron, osobowych źródeł dowodowych i pomocników procesowych¹³. W konkluzji Sąd Najwyższy uznał, że poza zakresem zastosowania art. 16 § 1 k.p.k. są natomiast: oskarżyciel publiczny, rzecznicy interesu publicznego oraz obrońcy i pełnomocnicy, będący adwokatami bądź radcami prawnymi.

Przytoczona uchwała Sądu Najwyższego z 2013 r. wzbudziła ożywioną dyskusję wśród przedstawicieli doktryny, w okresie po publikacji przedmiotowej uchwały.

Sylvia Durczak-Żochowska¹⁴ w głosie aprobującej uznała za Sądem Najwyższym, że konieczne jest przyjęcie wąskiego rozumienia terminu uczestników postępowania w art. 16 k.p.k., gdyż wykładnia językowa wskazuje, iż zakres tego przepisu obejmuje uczestników postępowania, którzy mają w postępowaniu karnym własny interes procesowy, a tym samym nie mieszczą się tu uczestnicy procesu, którzy działają w cudzym interesie, tj. przedstawiciele i reprezentanci stron. Zdaniem cytowanej autorki, wykładnia funkcjonalna zawęża zakres art. 16 § 1 k.p.k. do uczestników nieprofesjonalnych, wykluczając podmioty fachowe, a tym samym pozwala to przyjąć, że art. 16

§ 1 k.p.k. stosuje się do stron, z wyjątkiem oskarżyciela publicznego, oraz do ustawowych przedstawicieli stron, osobowych źródeł dowodowych i pomocników procesowych, zaś krąg ten nie obejmuje: oskarżyciela publicznego, rzeczników interesu publicznego, obrońców i pełnomocników będących adwokatami lub radcami prawnymi¹⁴. W konkluzji S. Durczak-Żochowska¹⁵ zauważa, że przyjmując w tym przepisie szerokie rozumienie terminu uczestnik postępowania, zrównalibyśmy w prawach i obowiązkach podmioty kwalifikowane oraz tych, którzy fachowego przygotowania nie posiadają, a tym samym profesjonalści, dysponując określoną wiedzą, winni się na niej oprzeć, co wyklucza ewentualną niepewność co do rzeczywistego stanu rzeczy nawet w razie braku pouczenia lub udzielenia pouczenia mylnego.

Podobne argumenty podniosła Maria Gorczyńska¹⁶, która uznała, że konsekwencją przyjęcia wąskiej koncepcji pojęcia „uczestnika procesowego”, obejmującego jedynie strony (z wyjątkiem oskarżyciela publicznego), ustawowych przedstawicieli stron, osobowe źródła dowodowe i pomocników procesowych, jest również odmowa względem oskarżyciela publicznego, rzecznika interesu publicznego oraz obrońcy lub pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym przyznania im ochrony jaką przewiduje reguła nieponoszenia ujemnych konsekwencji nieudzielenia pouczenia lub pouczenia mylnego zawarta w art. 16 § 1 k.p.k. i odmowa uznania tego za przyczynę niezależną od strony w rozumieniu art. 126 § 1 k.p.k., uzasadniającą przywrócenie terminu zawitego. Podkreśliła także konieczność posiadania wysokich kwalifikacji zawodowych wymaganych przez ustawę od adwokatów i radców prawnych co pomimo braku wymaganego ustawą pouczenia lub mimo mylnego pouczenia, pełnomocnik czy też obrońca nie powinno stanowić przeszkody w należyście wykonywanych czynnościach¹⁷.

14 Tamże, s. 73–74.

15 Tamże, s. 74.

16 M. Gorczyńska, *Mylnie pouczenie przez sąd nie stanowi usprawiedliwienia dla profesjonalnego pełnomocnika. Glosa do uchwały SN z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2014, nr 4, s. 102.

17 Tamże..

13 S. Durczak-Żochowska, *Udzielenie pełnomocnikowi mylnego pouczenia przez organ procesowy w postępowaniu karnym a przywrócenie terminu zawitego. Glosa do uchwały SN z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2014, nr 4, s. 73.

Nie brakowało jednak głosów krytycznych odnoszących się do przedmiotowej uchwały Sądu Najwyższego. Dobrosława Szumiło-Kulczycka, Aneta Leszczyńska¹⁸ wskazały, że w przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym nie chodziło bynajmniej o prawo pełnomocnika do „uchylenia się od ujemnych konsekwencji procesowych” wynikających z udzielenia mu mylnego pouczenia, bo – jak wyżej wskazano – prawa takiego pełnomocnik rzeczywiście nie posiada, lecz o prawo strony do takiego uchylenia się. Cytowane Autorki odniosły się także do roli profesjonalnego pełnomocnika, przyznając rację Sądowi Najwyższemu, że korzystanie przez pokrzywdzonego z pomocy profesjonalnego pełnomocnika wiąże się nie tylko z określonymi korzyściami, ale także z ryzykiem dla strony¹⁹. W przedmiotowej sprawie słusznie podniosły, że sąd dokonał błędnego pouczenia oskarżyciela posiłkowego, a w konsekwencji pozbawił go prawidłowego lub też dał mu nieprawidłowy wzorzec kontroli działania jego reprezentanta procesowego, zaś oskarżyciel posiłkowy, nawet zachowując najdalej idącą staranność i czuwając nad działaniami swego pełnomocnika, stosując się do wskazówek sądu, nie mógł uchronić się od błędu²⁰. Wydaje się więc zasadne odróżnienie sytuacji braku pouczenia od pouczenia błędnego/mylnego, które może wprowadzić uczestnika postępowania w błąd.

Piotr Rogoziński²¹ stwierdził natomiast, że biorąc pod uwagę funkcjonalne dyrektywy wykładni prawa, w świetle funkcji normy art. 16 § 1 k.p.k., wyróżnianych w doktrynie i orzecznictwie, uprawnione jest twierdzenie, że odnoszą się one zarówno do nieprofesjonalnych, jak i profesjonalnych uczestników procesu, a tym samym art. 16 § 1 k.p.k. nakazuje pouczać uczestników postępowania, gdy ustawa tak stanowi, niezależnie od tego, czy należy przypuszczać, że nie znają oni treści ciężących obowiązków i przysługujących uprawnień. Dodatkowo P. Rogoziński²² zauważył,

że przepisy art. 16 k.p.k. mają charakter gwarancyjny, co oznacza, iż nie powinny być one wykładane w sposób zawężający w odniesieniu do ich potencjalnych adresatów, zaś odstępstwo od tej powszechnie uznanej zasady interpretacyjnej powinno być uzasadnione szczególnieymi względami, do których nie można zaliczyć jedynie negatywnej oceny celowości pouczenia uczestników profesjonalnych.

Krytycznie w odniesieniu do uchwały Sądu Najwyższego wypowiedziała się także Monika Zbrojewska²³, twierdząc, że bezwzględny obowiązek informacji procesowej przewidziany w art. 16 § 1 k.p.k. obejmuje także tzw. podmioty kwalifikowane. Autorka wskazała, że wykładnia dokonana przez Sąd Najwyższy, zakładająca różne znaczenia pojęcia „uczestnik postępowania” w pierwszej i drugiej części przepisu art. 16 § 1 k.p.k., jest błędna. Po pierwsze, M. Zbrojewska²⁴ słusznie zauważyła, że Sąd Najwyższy, dokonując selekcji uczestników postępowania, którzy mogą podnosić zarzut błędnego pouczenia, przyjął jako kryterium, że w rachubę wchodzi jedynie ci uczestnicy, którzy w postępowaniu karnym mają własny interes procesowy, a tym samym do kręgu tych uczestników zostali błędnie zaliczeni pomocnicy procesowi (np. protokolanci, stenografowie, tłumacze, specjaliści itp.). Po drugie, cytowana Autorka wskazuje, że przez pojęcie „innej osoby”, jakim posługuje się treść art. 16 § 1 k.p.k., należy rozumieć takie podmioty, na które proces karny oddziałuje w określonym (pewnym) zakresie, mimo że nie są uczestnikami postępowania, np. osoba, u której dokonuje się przeszukania, o ile nie jest oskarżoną, osoba wysuwająca roszczenia do rzeczy zajętych, podmiot składający zawiadomienie o przestępstwie itp., a tym samym w efekcie podmiot taki posiada określone prawa (np. prawo wniesienia zażalenia). Co prawda ustawodawca nałożył obowiązek pouczenia jedynie uczestników postępowania, a innych osób już nie, to należy jednak uznać, że skoro „inne osoby” mogą uchylić się od skutków, to istnieje obowiązek ich pouczenia, o ile ustawa tak stanowi²⁵.

18 D. Szumiło-Kulczycka, A. Leszczyńska, *Glosa do uchwały Sadu Najwyższego z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, WPP 2014, nr 1, s. 113.

19 Tamże, s. 115.

20 Tamże.

21 P. Rogoziński, *Glosa do uchwały SN z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, „Palestra” 2014, nr 10, s. 83.

22 Tamże.

23 M. Zbrojewska, *Glosa do uchwały SN z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, LEX/el. 2014 (dostęp 1.12.2020 r.).

24 Tamże.

25 Tamże.

Niezależnie od glos stanowiących pokłosie uchwały Sądu Najwyższego, zagadnienie dotyczące obowiązku pouczenia podmiotów profesjonalnych było także wielokrotnie poruszane w najnowszej literaturze przedmiotu. W tym względzie zaobserwować można dwie zasadnicze grupy poglądów.

W ramach pierwszej grupy autorzy podzielają *expressis verbis* stanowisko Sądu Najwyższego, wskazując ponadto na koniczność rozciągnięcia tej interpretacji na wszystkie sytuacje, które związane są z bezwzględną postacią zasady informacji prawnej, jak również na treść art. 100 § 6 k.p.k.²⁶ W tej grupie można także wskazać autorów, którzy odnoszą się wyłącznie do faktu posiadania kwalifikacji zawodowych, jako przesłankę wyłączającą obowiązek dokonania pouczenia, nie dokonują natomiast szczegółowej wykładni przepisu art. 16 § 1 k.p.k.²⁷

Druga grupa poglądów zakłada brak ograniczeń w zakresie obowiązku pouczenia podmiotów profesjonalnych (oskarżyciel publiczny, rzecznicy interesu publicznego oraz obrońcy i pełnomocnicy, będący adwokatami bądź radcami prawnymi) wynikającego z art. 16 § 1 k.p.k.²⁸ Wskazano ponadto, że informacje,

które muszą być przekazywane uczestnikom postępowania dotyczą nie tylko tego, co wynika z przepisów prawa, ale także obowiązków i uprawnień powiązanych z układem procesowym występującym w konkretnej sprawie, o którym przedstawiciel strony nie musi z racji swoich kompetencji zawodowych wiedzieć²⁹.

4. Przed przejściem do dalszych rozważań zasadne jest odniesienie się do wskazanych powyżej istotnych rozbieżności w zakresie zakresu podmiotowego obowiązku udzielania pouczeń w oparciu o art. 16 § 1 k.p.k. Moim zdaniem brak jest podstaw normatywnych do przyjęcia ograniczenia wyrażonego w uchwale Sądu Najwyższego z 2013 r. Podzielam więc głosy krytyczne odnoszące się do przeprowadzonej przez Sąd Najwyższy wykładni pojęcia „uczestnik postępowania” użytego dwukrotnie w art. 16 § 1 k.p.k. Przesłanek wyłączenia z obowiązku udzielenia pouczenia podmiotom profesjonalnym nie dostrzegłem także, przygotowując monografię poświęconą zasadzie informacji prawnej³⁰. W przedmiotowej uchwale przywołano mój pogląd odnoszący się do funkcji zasady informacji prawnej, a zakładający, że udzielanie pouczenia umożliwi uczestnikowi procesu skorzystanie z podstawowych praw, o których często nawet nie wie³¹. Pogląd ten nie stoi w sprzeczności z udzielaniem pouczenia podmiotom profesjonalnym. *A contrario* można bowiem stwierdzić, że posiadanie wiedzy, np. o trybie zaskarżenia orzeczenia czy zasadach składania wyjaśnień, nie będzie zwalniało organu procesowego z obowiązku dokonania pouczenia. Dotyczyć to będzie np. osób wielokrotnie stawających przed sądem w roli oskarżonego.

W ocenie przedmiotowej kwestii nie bez znaczenia będzie aspekt wykładni systemowej. Przyto-

26 Zob. m.in.: A. Sakowicz, *Zasada...*, s. 745, A. Sakowicz, *Art. 16 [Zasada informacji]* (w:) A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 78–79; M. Brzeźniak, *Prawo do informacji jako przejaw zasady uczciwej gry procesowej, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji podejrzanego (oskarżonego)* (w:) L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 15, Wrocław 2004, s. 205; J. Kosonoga, *Art. 16 [Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania]* (w:) R. A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2017, s. 232; P. Gensikowski, *Art. 16 [Zasada informacji]* (w:) D. Drązewicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Legalis 2020 (dostęp 01.12.2020 r.).

27 Z. Gostyński, *Obowiązek informowania uczestników postępowania o ich obowiązkach i uprawnieniach jako przejaw zasady uczciwego (rzetelnego) procesu* (w:) J. Czapska, A. Gaberle, A. Świątłowski, A. Zoll, *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. S. Waltosia*, Warszawa 2000, s. 365.

28 C. Kulesza, *Art. 16 [Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania]* (w:) K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 66; J. Skorupka, *Art. 16 [Zasada informacji]* (w:) J. Skorupka

(red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 67; J. Kosowski, *Zasada...*, s. 183–184, 212; M. Kurowski, *Art. 16 [Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania]* (w:) D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2017, s. 119; J. Grajewski, S. Steinborn, *Art. 16* (w:) L. K. Paprzycki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2013, s. 105.

29 Zob. m.in.: P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1–296*, t. 1, Warszawa 2011, s. 166.

30 J. Kosowski, *Zasada...*, s. 125–196, 212.

31 Tamże, s. 38.

czyć bowiem należy przepisy kodeksu postępowania cywilnego, które wprost odnoszą się do kwestii zasad pouczeń stron i uczestników postępowania w zależności od faktu posiadania lub nieposiadania pełnomocnika, tj. adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuratury Generalnej RP. Kluczowy w tym względzie jest art. 5 k.p.c., który stanowi, że w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuratury Generalnej RP niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych. Podobna konstrukcja wykorzystana została w art. 327 § 1–2 k.p.c., art. 331 § 3 k.p.c., art. 343 § 1 k.p.c., art. 357 § 1–2 k.p.c., art. 458⁴ k.p.c. W aspekcie wykładni systemowej i przy założeniu racjonalności ustawodawcy powstaje więc pytanie: dlaczego ustawodawca nie zastosował w procedurze karnej rozwiązań analogicznych do występujących w procedurze cywilnej, a zakładających ograniczanie pouczeń kierowanych do podmiotów profesjonalnych? Moim zdaniem ocenić to należy jako działanie celowe, wynikające ze zróżnicowanego charakteru obydwu postępowań. Zgodzić w tym względzie należy się z P. Rogozińskim³², który stwierdził, że porównując regulacje k.p.k. i k.p.c., uprawnione wydaje się przyjęcie, że skoro ustawodawca wyraźnie nie wyróżnił w art. 16 k.p.k. poszczególnych kategorii uczestników w aspekcie obowiązku pouczenia, to nie powinno się takiej jego woli domniemywać. Z uwagi na zakres niniejszego opracowania poprzestaną jedynie na syntetycznym odniesieniu się do powyżej kwestii, przechodząc do dalszych rozważań.

5. Na kanwie dotychczasowych rozważań celowe jest także pokazanie szerszego kontekstu pouczania podmiotów profesjonalnych, tj. w świetle względnej postaci zasady informacji prawnej. Art. 16 § 2 k.p.k. formułuje bowiem obowiązek udzielania pouczenia „w miarę potrzeby”, a więc w sytuacji, gdy ustawa wyraźnego obowiązku pouczenia nie przewiduje. W tym właśnie aspekcie należy rozważyć zasadność pouczania podmiotów profesjonalnych (oskarżyciel publiczny, rzecznicy interesu publicznego oraz obrońcy i pełnomocnicy, będących adwokatami bądź radcami prawnymi).

32 P. Rogoziński, *Głosa...*, s. 83.

Aktualny pozostaje w tym względzie pogląd M. Cieślaka, który porównał tą sytuację do „wychowawczynie przedszkola, pouczającej nieustannie gromadkę uczestników procesu o należnych im prawach i sposobach ich realizacji”³³, co prowadzi do rezygnacji z dokonywania pouczeń w zależności od sytuacji procesowej uczestnika postępowania. W literaturze powszechnie wskazuje się na zasadność udzielenia pouczenia, gdy strona nie korzysta z pomocy obrońcy lub pełnomocnika³⁴. Tym samym występowanie podmiotu profesjonalnego będzie zwalniało organ procesowy z obowiązku udzielania pouczenia w trybie art. 16 § 2 k.p.k. Reguła ta nie ma jednak charakteru bezwzględnego, gdyż, jak słusznie zauważył A. Sakowicz, pojawiają się sytuacje, w których zasadne jest udzielenie pouczenia w trybie art. 16 § 2 k.p.k. Cytowany autor wskazał na orzecznictwo Sądu Najwyższego, który uznał, że jeżeli z okoliczności sprawy wynika potrzeba udzielenia skazanemu dodatkowych informacji o uprawnieniach i obowiązkach dotychczasowego obrońcy wyznaczonego z urzędu w toku postępowania instancyjnego, to brak pouczenia o treści art. 84 § 1 i 2 zd. pierwsze k.p.k. nie może wywoływać dla skazanego ujemnych skutków procesowych – w takiej sytuacji przewidzianą w art. 16 § 2 k.p.k. „powinność” należy rozumieć jako obowiązek sądu, którego niedopełnienie powoduje konieczność uchylecia niekorzystnej dla skazanego decyzji procesowej³⁵. Z dokonanych analiz wynika więc, że regulacje kodeksu postępowania karnego wymagają każdorazowo oceny stanu faktycznego pod kątem zasadności udzielenia pouczenia w trybie art. 16 § 2 k.p.k., w przeciwieństwie do przytoczonych powyżej regulacji kodeksu postępowania cywilnego, wprost wykluczających podmioty profesjonalne z kręgu podmiotów, którym udzielane jest pouczenie.

6. W glosowanym postanowieniu Sąd Najwyższy w pełni zaaprobował pogląd wyrażony w uchwale

33 M. Cieślak, *Problem uprzedzenia uczestnika procesu karnego o przysługującym mu uprawnieniu lub obowiązku (przyczynek do zagadnienia związków prawa ze sferą moralności)*, „Nowe Prawo” 1964, nr 6, s. 590.

34 Zob. m.in.: A. Sakowicz, *Zasada...*, s. 750–751; J. Skorupka (w:) J. Skorupka (red.), *Kodeks...*, s. 68; J. Kosowski, *Zasada...*, s. 212–213 i wskazana tam literatura oraz orzecznictwo.

35 A. Sakowicz, *Zasada...*, s. 751.

z 2013 r. W uzasadnieniu głosowanego postanowienia pojawia się jednak wniosek jeszcze dalej idący, a dotyczący pouczenia nie tylko profesjonalnych przedstawicieli procesowych, ale stron posiadających fachową wiedzę/wykształcenie prawnicze.

cie odmowy przyjęcia ww. środka odwoławczego nie wskazał, że został błędnie pouczone przez obrońców. Wadliwe działanie obrońcy, w tym jego zaniechania lub mylne pouczenie powszechnie w literaturze i orzecznictwie jest uznawane za przyczynę niezależną od

Wydaje się, że prowadzenie kolejnej wykładni zawężającej art. 16 § 1 k.p.k. w sposób istotny wpłynie na gwarancje stron procesowych, w tym prawo do obrony oraz standard rzetelnego procesu.

W celu dalszych analiz niezbędne jest przytoczenie stanu faktycznego przedmiotowej sprawy. Obwiniony na rozprawie nie był obecny (obecność usprawiedliwił prawidłowo), jednak był reprezentowany przez swoich obrońców. Następnie obwiniony samodzielnie zaskarżył wydane postanowienie w przedmiocie nieuwzględnienia wniosku o zawieszenie postępowania. Uczynił to jednak po terminie, w dalszej procedurze odwoławczej zaś wskazywał, że po ogłoszeniu postanowienia nie zostało dokonane pouczenie, wskazując na treść protokołu rozprawy. Ważny w tym zakresie jest fakt, że obwiniony, pomimo nieobecności na rozprawie, posiadał wiedzę o treści ogłoszonego postanowienia. Słusznie bowiem stwierdził Sąd Najwyższy w uzasadnieniu głosowanego postanowienia, że fakt złożenia przez samego obwinionego zażalenia wskazuje, iż pozostawał on w kontakcie ze swoimi obrońcami obecnymi na rozprawie, na której zapadło zaskarżone rozstrzygnięcie. Oznacza to więc, że obrońcy powinni poinformować obwinionego o treści zapadłego postanowienia i przysługujących środkach zaskarżenia. Pełnienie funkcji obrońcy wiąże się bowiem z przekazywaniem informacji na temat sytuacji prawnej obwinionego. Pomimo braku pouczenia obrońców obecnych na rozprawie (co wynika z treści protokołu rozprawy), obrońcy powinni przekazać obwinionemu pełną informację wraz ze wskazaniem sposobu i terminu zaskarżenia postanowienia. Obwiniony w swoim zażaleniu na zarządzenie w przedmio-

strony uzasadniającej przywrócenie terminu w świetle art. 126 k.p.k.³⁶ Obwiniony w zażaleniu podkreślił natomiast fakt braku w protokole rozprawy informacji o udzielonym pouczeniu adresowanym do obrońców obecnych na rozprawie (pod nieobecność strony). Stanowisko Sądu Najwyższego w tej części jest więc zgodne z dotychczasową linią orzeczniczą. W tym względzie aktualne pozostają oczywiście wyrażone powyżej wątpliwości części przedstawicieli doktryny dotyczące wykładni art. 16 § 1 k.p.k. odnoszące się do pouczenia podmiotów profesjonalnych (oskarżyciela publicznego, rzeczników interesu publicznego oraz obrońców i pełnomocników), przy uwzględnieniu specyfiki przedmiotowej sprawy, w tym faktu przekazania (?) obwinionemu przez obrońców informacji o sposobie i terminie zaskarżenia postanowienia.

W uzasadnieniu głosowanego postanowienia znalazł się także wywód dotyczący nie tylko profesjonalnych przedstawicieli procesowych, ale także stron

36 Szerzej zob. m.in.: J. Skorupka, *Art. 126 [Warunki przywrócenia terminu zawitego]* (w:) R. A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks...*, s. 1163–1164; A. Sakowicz (w:) A. Sakowicz (red.), *Kodeks...*, s. 314; postanowienie SN z dnia 10 lutego 2010 r., III KZ 1/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 273; postanowienie SN z dnia 24.02.2011 r., III KZ 4/11, LEX nr 736770; postanowienie SN z dnia 20.10.2010 r., IV KZ 59/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 2021; postanowienie SN z dnia 15.04.2010 r., III KZ 27/10, LEX nr 583867.

postępowania. Sąd Najwyższy wskazał, że obwiniony „sam jest prokuratorem i korzysta z pomocy obrońców: prokuratora i adwokata. Wynika z tego, iż sam obwiniony, jak i jego obrońcy są merytorycznie przygotowani do uczestnictwa w postępowaniu karnym lub jak w przedmiotowej sprawie dyscyplinarnej”. Co prawda Sąd Najwyższy nie oparł na tym fakcie swojego rozstrzygnięcia, poprzestając na konkluzji dotyczącej braku pouczenia obrońców obwinionego przy ogłoszeniu postanowienia, jednakże wyrażonego powyżej stanowiska nie można bagatelizować. Wymaga

szymi dywagacjami, np. w odniesieniu do osób, które ukończyły studia prawnicze i także powinny posiadać fachową wiedzę. Analiza tego zagadnienia, w świetle postawionej powyżej tezy wydaje się jednak zbędna.

Podkreślić bowiem należy, że gwarancje procesowe służą ochronie interesów strony i w żaden sposób kodeks postępowania karnego nie różnicuje ich w zależności od wykonywanego zawodu, czy posiadanej wiedzy³⁷. Z tych względów w obecnym stanie prawnym stanowczo należy więc odrzucić możliwość różnicowania pouczeń kierowanych do stron proce-

Dostrzegając istotne rozbieżności pomiędzy dotychczasową linią orzeczniczą a częścią przedstawicieli doktryny *de lege ferenda*, rozważyć należy modyfikację treści art. 16 k.p.k.

więc szczegółowego odniesienia. Bez wątpienia jest to pogląd jeszcze dalej idący niż dotychczasowa linia orzecznicza w zakresie braku pouczeń podmiotów profesjonalnych. Aktualne pozostają więc powyższe wywoły, w tym uwagi krytyczne w zakresie zawężania zakresu pouczeń udzielanych w oparciu o art. 16 § 1 k.p.k. Sąd Najwyższy nie przedstawił jednak w glosowanym postanowieniu szczegółowego uzasadnienia przytoczonego stanowiska. Wydaje się, że prowadzenie kolejnej wykładni zawężającej art. 16 § 1 k.p.k. w sposób istotny wpłynie na gwarancje stron procesowych, w tym prawo do obrony oraz standard rzetelnego procesu. Status strony jest bowiem zupełnie inny niż profesjonalnych przedstawicieli procesowych. Sprawa dotyczy bowiem interesu prawnego strony. Nie bez znaczenia jest także emocjonalny stosunek do sprawy, w której występuje się w charakterze strony, w szczególności strony biernej. Trudno sobie także wyobrazić sposób weryfikowania posiadanej wiedzy prawniczej przez sąd na okoliczność stwierdzenia przedmiotowego faktu, choćby w sytuacji strony wykonującej zawód radcy prawnego specjalizującego się włącznie w sprawach cywilnych. To mogłoby skutkować dal-

sowych. Każda strona procesowa powinna otrzymać pouczenie zgodnie z art. 16 § 1 k.p.k., zaś brak takiego pouczenia należy rozpatrywać jako naruszenie bezwzględnej postaci zasady informacji prawnej i nie może wywołać ujemnych skutków procesowych dla strony procesu, choćby poprzez zakwalifikowanie jako przyczyna niezależna od strony w rozumieniu art. 126 § 1 k.p.k.

7. Sformułowane powyżej stanowisko dotyczy aktualnego brzmienia art. 16 § 1 k.p.k. i wykładni tego przepisu. Dostrzegając jednak istotne rozbieżności pomiędzy dotychczasową linią orzeczniczą a częścią przedstawicieli doktryny *de lege ferenda*, rozważyć należy modyfikację treści art. 16 k.p.k. Moim zdaniem zasadne jest wykorzystanie rozwiązań występujących w procedurze cywilnej. Wydaje się to kierunek akcep-

37 Według kryteriów przyjętych przez M. Cieślaka mogłoby to stanowić naruszenie zasad współżycia społecznego (szerzej zob. M. Cieślak, *Problem uprzedzenia uczestnika procesu karnego o przysługującym mu uprawnieniu lub obowiązku (przyczynek do zagadnienia związków prawa ze sferą moralności)*, „Nowe Prawo” 1964, nr 6, s. 591).

towalny z perspektywy specyfiki procesu karnego w świetle istotnych różnic pomiędzy obiema procedurami. Wówczas pozwoliłoby to wyjaśnić pojawiające się odmienne stanowiska w odniesieniu do wykładni art. 16 § 1 k.p.k. i jednocześnie zapobiegło dalszym procesom wykładni, które w sposób nieuzasadniony zawężyłyby zakres podmiotowy stosowania bezwzględnej postaci zasady informacji prawnej w odniesieniu do stron procesowych.

Bibliografia

- Brzeźniak M., *Prawo do informacji jako przejaw zasady uczciwej gry procesowej, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji podejrzanego (oskarżonego)* (w:) Bogunia L. (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 15, Wrocław 2004, s. 199–216.
- Cieślak M., *Problem uprzedzenia uczestnika procesu karnego o przysługującym mu uprawnieniu lub obowiązku (przyczynek do zagadnienia związków prawa ze sferą moralności)*, NP. 1964, nr 6, s. 582–592.
- Durczak-Zochowska S., *Udzielenie pełnomocnikowi mylnego pouczenia przez organ procesowy w postępowaniu karnym a przywrócenie terminu zawitego. Glosa do uchwały SN z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2014, nr 4, s. 65–76.
- Gensikowski P., *Art. 16 [Zasada informacji]* (w:) Drajewicz D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Legalis 2020 (dostęp 01.12.2020 r.).
- Gorczyńska M., *Mylnie pouczenie przez sąd nie stanowi usprawiedliwienia dla profesjonalnego pełnomocnika. Glosa do uchwały SN z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2014, nr 4, s. 97–104.
- Gostyński Z., *Obowiązek informowania uczestników postępowania o ich obowiązkach i uprawnieniach jako przejaw zasady uczciwego (rzetelnego) procesu* (w:) Czapska J., Gaberle A., Światłowski A., Zoll A., *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. S. Waltosia*, Warszawa 2000, s. 362–370.
- Grajewski J., Steinborn S., *Art. 16* (w:) Paprzycki L. K. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2013, s. 105–108.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1–296*, t. I, Warszawa 2011.
- Kosonoga J., *Art. 16 [Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania]* (w:) Stefański R. A., Zabłocki S. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2017, s. 229–238.
- Kosowski J., *Zasada informacji prawnej w polskim procesie karnym w świetle art. 16 k.p.k.*, Warszawa 2011.
- Kulesza C., *Art. 16 [Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania]* (w:) Dudka K. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 64–68.
- Kurowski M., *Art. 16 [Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania]* (w:) Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2017, s. 118–120.
- Lipczyńska M., Ponikowski R., *Mały komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1988.
- Lipczyńska M., *Zasada informacji prawnej (art. 10 k.p.k.) a system zasad procesowych polskiego procesu karnego*, „Państwo i Prawo” 1973, z. 2, s. 50–57.
- Marszał K., *Informowanie uczestników procesu karnego o ich obowiązkach i uprawnieniach*, „Problemy Prawa Karnego” 1982, nr 7, s. 82–101.
- Mazur M., *Kodeks postępowania karnego. Podstawowe zasady procesu*, Warszawa 1970.
- Rogozński P., *Glosa do uchwały SN z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, „Palestra” 2014, nr 10, s. 79–85.
- Sakowicz A., *Art. 16 [Zasada informacji]* (w:) Sakowicz A. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 75–81.
- Sakowicz A., *Zasada informacji procesowej* (w:) Wiliński P. (red.), *Zasady procesu karnego. System prawa karnego procesowego*, t. 3, cz. 1, Warszawa 2014, s. 691–767.
- Skorupka J., *Art. 126 [Warunki przywrócenia terminu zawitego]* (w:) Stefański R. A., Zabłocki S. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2017, s. 1158–1167.
- Skorupka J., *Art. 16 [Zasada informacji]* (w:) Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 67–68.
- Szumiło-Kulczycka D., Leszczyńska A., *Glosa do uchwały Sadu Najwyższego z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, WPP 2014, nr 1, s. 109–115.
- Taras T., *Proces karny. Część ogólna*, Lublin 1971.
- Zbrojewska M., *Glosa do uchwały SN z dnia 1 października 2013 r.*, I KZP 6/13, LEX/el. 2014 (dostęp 1.12.2020 r.).
- Żbikowska M., *Zasada lojalności w procesie karnym (odniesiona do pokrzywdzonego)*, Toruń 2015.